

IMPACTUL TISA¹ ASUPRA SECTORULUI SERVICIILOR JURIDICE

Andreea-Emanuela Drăgoi*

Institutul de Economie Mondială - Academia Română, București, România

Rezumat

Adoptarea TISA reprezintă o miză crucială în liberalizarea globală a comerțului cu servicii nu doar din perspectiva țărilor dezvoltate, principalii actori în domeniu, ci și pentru țările emergente, aflate pe drumul dezvoltării unei economii a serviciilor. În acest context, lucrarea noastră își propune o analiză calitativă asupra impactului adoptării TISA în sectorul serviciilor juridice, exemplificând cu un studiu de caz legat de perspectivele implementării acestuia în România. Pornind de la cele mai relevante analize din literatura de specialitate, prezentul articol va evidenția, prin intermediul unei analize SWOT, oportunitățile, dar și provocările induse de acest acord la nivel global în domeniul liberalizării serviciilor juridice.

Cuvinte-cheie: TISA, servicii juridice, liberalizare

Clasificare JEL: F, F13, K, K4, K41

1. Introducere

În literatura de specialitate (Ghibuțiu *et al.*, 2014) se subliniază că în actualul context economic internațional „serviciile constituie cea mai importantă și dinamică dimensiune a fluxurilor comerciale și investiționale internaționale”. Pornind de la această ipoteză, negocierea la nivel internațional a unui acord de liberalizare a serviciilor (TISA) este cu atât mai importantă cu cât poate contribui la creșterea potențialului acestui sector de a stimula rețelele globale de producție, dar și ocuparea forței de muncă.

Negocierile la nivel plurilateral pentru adoptarea TISA au cunoscut multiple etape (incluzând 23 de state membre ale Organizației Mondiale a Comerțului), până în prezent țările negociatoare abordând șase sectoare: serviciile financiare, serviciile de telecomunicații și comerțul electronic, reglementările interne și transparența, serviciile profesionale, serviciile de transport maritim și așa numitul „mod 4” de furnizare a serviciilor. În literatura de specialitate (Ghibuțiu *et al.*, 2014) se apreciază că „modul 4” de furnizare a serviciilor se referă la deplasarea temporară a persoanelor fizice furnizoare de servicii pe piețele externe. Referitor la rolul TISA în

¹ TISA reprezintă abrevierea unanim acceptată pentru Acordul privind Comerțul cu Servicii, acest acronim fiind inspirat de denumirea în limba engleză a acestui acord (Trade in Services Agreement).

* Dr. Andreea – Emanuela Drăgoi, andreadragoi@iem.ro

impulsionarea și dinamizarea comerțului internațional cu servicii, unii autori (Ghibuțiu, 2014) au exprimat opinia că „miza noilor negocieri din sfera serviciilor este foarte importantă nu numai din perspectiva economiilor dezvoltate, ci și a economiilor în dezvoltare/emergente, care au început să parcurgă relativ recent mutația structurală către economia serviciilor, dar care au reușit într-un timp relativ scurt să se impună ca actori de seamă pe scena comercială globală și să-și adjucece cote în creștere din comerțul mondial cu servicii”.

2. Serviciile juridice și implicațiile adoptării TISA

Potrivit, definiției Organizației Mondiale a Comerțului (WTO, 2005), comerțul cu servicii juridice se referă la furnizarea de asistență și consiliere juridică pentru legislația țării gazdă, dar și în probleme de drept internațional, precum și la alte activități de informare juridică. Comerțul cu servicii juridice a cunoscut o creștere constantă odată cu amploarea tot mai pronunțată a procesului de globalizare. Pe măsură ce mediul de afaceri a devenit într-o măsură tot mai mare transnațional (mai ales prin intermediul companiilor multinaționale), iar actorii economici s-au implicat din ce în ce mai mult în tranzacții internaționale, cererea pentru servicii juridice multijurisdicționale a crescut de asemenea. Companiile internaționale, instituțiile financiare și alte întreprinderi implicate în comerțul internațional își desfășoară activitatea într-un mediu globalizat și competitiv și, ca urmare, necesită consiliere juridică care să acopere multitudinea de jurisdicții a țărilor în care au filiale și desfășoară operațiuni economice. În consecință, putem aprecia că un acord internațional de liberalizare a serviciilor, în speță actualul TISA, ar putea deveni un instrument fundamental pentru a asigura stabilitatea, dar și dezvoltarea dinamică a comerțului internațional cu servicii juridice.

Potrivit unor analize din literatura de specialitate (Flood, 2015) adoptarea TISA în ceea ce privește sectorul serviciilor juridice va presupune ca, în eventualitatea în care statul în cauză are în vigoare o serie de prevederi legislative privind comerțul cu servicii, acestea ar trebui să permită existența ofertei transfrontaliere de servicii profesionale, inclusiv juridice. În practică, acest tip de reglementări ar avea ca rezultat posibilitatea ca un avocat să ofere servicii de consiliere juridică fără a avea neapărat un cabinet de avocatură în statul membru în cauză și fără obligația de a fi rezident. În mod concret, aceste reglementări ar presupune „accesul liber pe piață” al prestatorului de servicii juridice fără a se impune limitări legate de capitalul străin sau naționalitatea sa, a partenerilor sau managerilor firmei de avocatură din care face parte. Mai mult, conform prevederilor privind „modul 4 de furnizare a serviciilor”, dacă un avocat dorește să ofere consiliere privind dreptul internațional poate face acest lucru într-o perioadă de 90 de zile, fără obligația de a deține un sediu în statul respectiv.

Un studiu recent realizat pentru International Bar Association (Moritsch, 2016) relevă faptul că TISA are rolul de a garanta accesul liber al prestatorilor de servicii juridice la piețele străine, de a promova bunele practici, astfel încât furnizarea acestui tip de servicii să se bazeze pe principiile accesului universal, calității și siguranței, al accesibilității financiare și al tratamentului

egal. Aplicarea TISA în domeniul serviciilor juridice, ca și în celelalte tipuri de servicii, se poate realiza prin asumarea a două tipuri de angajamente de către statele semnatare: accesul liber pe piață („free market access”) și tratamentul național („national treatment”). În cele ce urmează, ne propunem o prezentare succintă a implicațiilor fiecărui tip de angajamente asupra liberalizării sectorului serviciilor juridice.

3. Accesul liber pe piață și tratamentul național. Implicații pentru serviciile juridice

Angajamentul legat de *accesul liber pe piață* presupune libertatea de a intra pe piața internă a serviciilor pentru furnizorii internaționali de servicii și pentru investitori. În mod concret, pentru serviciile juridice, asumarea acestui tip de angajament ar presupune că nu se pot impune restricții cantitative care să limiteze accesul unor prestatori de astfel de servicii (avocați sau consilieri juridici). Restricțiile cantitative prohibite se referă la: numărul furnizorilor de servicii juridice, valoarea totală a tranzacțiilor sau cota de participare a capitalului străin. Efectele eliminării restricțiilor cantitative ar fi următoarele: excluderea licențelor limitate în cadrul dreptului internațional (inclusiv cele referitoare la arbitraj), excluderea cerințelor de rezidență pentru dreptul de reprezentare legală, evitarea limitărilor privind parteneriatele și asocierile dintre firmele de avocatură naționale și cele cu capital străin, dar și facilitarea furnizării de servicii juridice în sistemul „fly-in-fly-out”. Referitor la problema accesului pe piață în sectorul serviciilor juridice, în unele analize (Marchetti, 2014) se subliniază faptul că adoptarea TISA ar putea conduce la o creștere a circulației furnizorilor de servicii juridice între statele semnatare, putând contribui la creșterea potențialului unei piețe globale integrate în domeniu.

Angajamentul privind *tratamentul național* se transpune în practică prin faptul că o parte implicată nu poate discrimina altă parte furnizoare de servicii sau care investește în domeniu în favoarea unui furnizor sau investitor național. În aplicarea acestui tip de angajament, statul în cauză poate utiliza și clauza „stadstill” prin care se angajează să mențină gradul de deschidere al pieței la nivelul existent la momentul adoptării acordului, fiind excluse „rezervări” pentru restricții viitoare.

4. Studiu de caz: Implicațiile adoptării TISA pentru România în domeniul serviciilor juridice

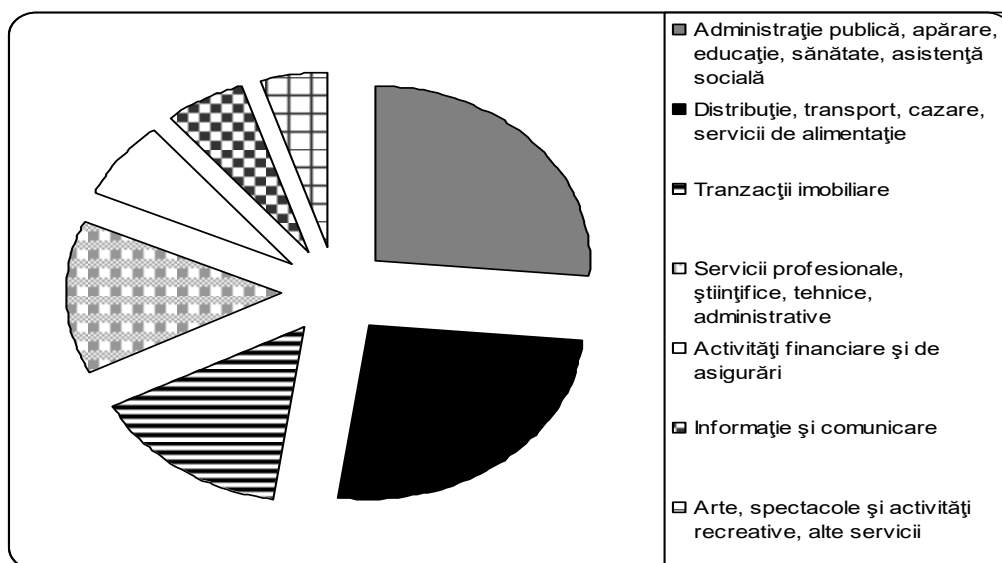
Uniunea Europeană participă în cadrul dezbaterilor TISA ca unic negociator pentru toate cele 28 de state membre, deci, implicit, și pentru România. Până în prezent, au fost date publicității o serie de documente privind poziția UE în cadrul negocierilor, dintre care le amintim pe cele mai semnificative:

- i) Raportul Parlamentului European conținând recomandările Parlamentului adresate Comisiei privind negocierile pe marginea Acordului privind comerțul cu servicii (TISA), publicat în 2015;

- ii) Directivele UE pentru negocierile referitoare la Acordul privind comerțul cu servicii (TISA), adoptate de către Consiliu la 8 martie 2013 și declassificate și publicate la data de 10 martie 2015;
- iii) Avizul Comitetului Regiunilor intitulat „Dimensiunea locală și regională a Acordului privind comerțul cu servicii (TISA)”, publicat în 2015.

Potrivit statisticilor comunitare, serviciile profesionale (care includ și subsectorul serviciilor juridice) reprezintă o pondere semnificativă în cadrul comerțului total cu servicii al UE (vezi Graficul 1), de aceea liberalizarea pieței serviciilor la nivel global (prin adoptarea TISA) ar putea îndepărta unele dintre obstacolele care împiedică firmele europene (inclusiv cele de avocatură) să concureze și să obțină profit în străinătate.

Graficul 1: Ponderea diferitelor sectoare în totalul comerțului cu servicii în UE

Sursa: Parlamentul European, 2014 (<http://www.europarl.europa.eu/news/ro/news-room/20160204IFG13043/TiSA-recomand%C4%83rile-Parlamentului>)

Adoptarea TISA ar permite ca prestatorii de servicii juridice din statele membre să aibă acces la piețele internaționale, oferind, totodată, consumatorilor europeni posibilitatea de a alege dintr-o piață mai extinsă de servicii juridice. Cu toate acestea, este important de precizat că, potrivit Raportului Parlamentului European anterior menționat, este necesar ca UE să impună o „clauză de revizuire”, care să permită oricărui stat membru să încheie sau să suspende acordul, dacă ar exista încălcări ale standardelor sociale sau ale celor privind protecția muncii. De asemenea, în același document se arată că este necesară protejarea companiilor europene, astfel încât să faciliteze accesul acestora pe piețele internaționale, fiind însă, mai ales în domeniul serviciilor juridice, prezervat dreptul statelor membre de a reglementa acest sector în interes public.

Mai mult, analiza prezentată în raportul Parlamentului European arată că este necesar ca statele membre ale UE să accepte prestatori de servicii înalt calificați și doar pe perioade limitate

de timp, menționându-se că este vitală conservarea dreptului legiferatorilor din statele membre de a renaționaliza ulterior unele servicii deschise competiției private.

Pentru a înțelege implicațiile pe care le-ar putea avea TISA pentru comerțul cu servicii juridice în România este necesară o succintă prezentare a reglementărilor în vigoare în acest domeniu. În prezent, legislația aplicabilă în domeniul serviciilor juridice este Legea 51/1995 (amendată ulterior) privind exercitarea profesiei de avocat și Legea 514/2003, cu revizuirile și amendările ulterioare privind exercitarea profesiei de consilier juridic.

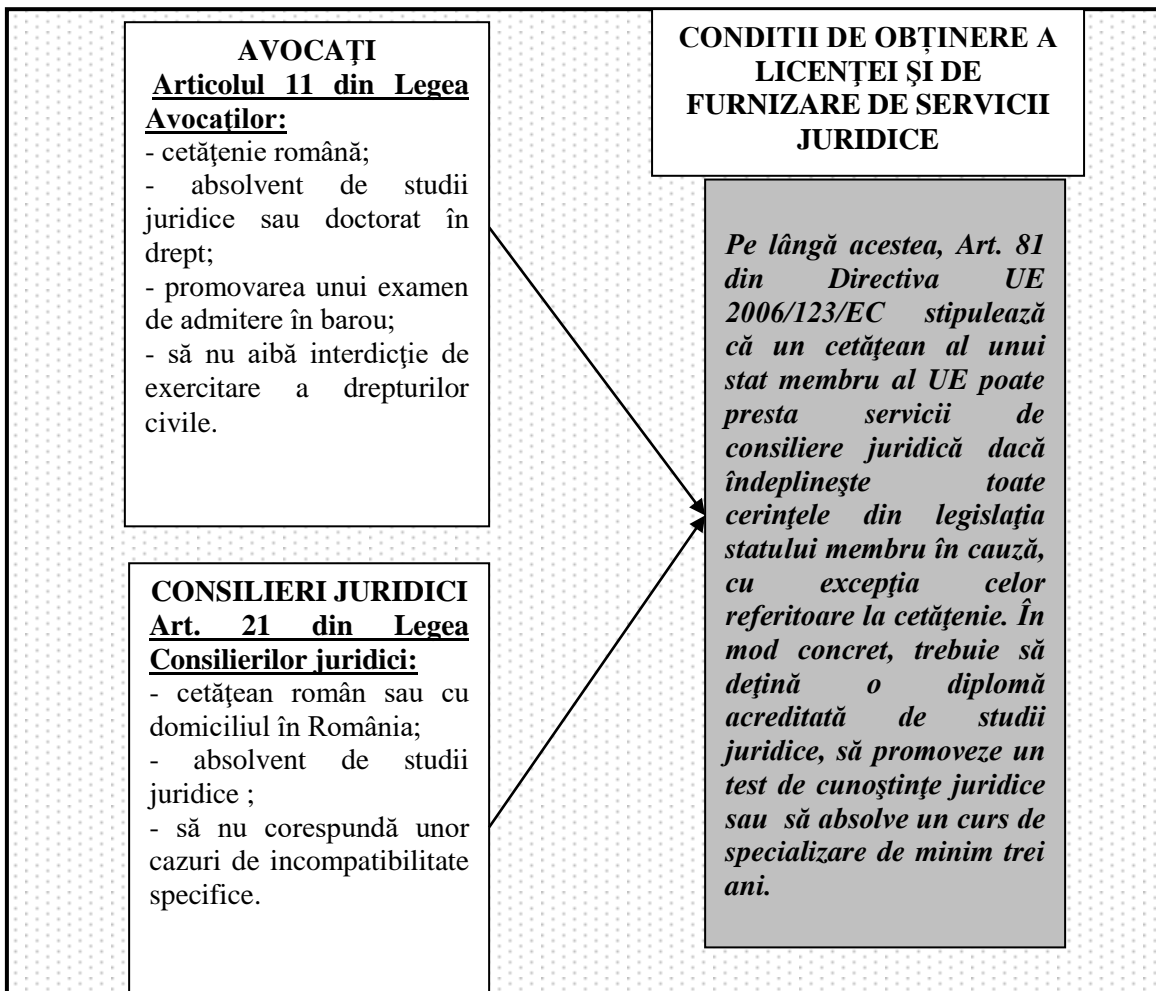
În România, serviciile juridice pot fi prestate de către două categorii profesionale: avocați și consilieri juridici. Trebuie menționat faptul că activitățile consilierilor juridici sunt restricționate, aceștia putând pleda pentru autorități publice și alte instituții de stat, în timp ce avocații pot reprezenta în instanță atât persoane juridice, cât și persoane fizice. Potrivit reglementărilor în vigoare, pentru a presta servicii juridice, în calitate de avocat, sunt necesare o serie de condiții care trebuie îndeplinite cumulativ, unele dintre ele impunând restricții legate de cetățenie și rezidență (vezi Figura 1). Implementarea TISA ar permite eliminarea lor și creșterea competitivității pe piața serviciilor juridice.

Este de menționat că, în calitatea ei de stat membru, România s-a angajat să respecte prevederile comunitare privind libera circulație a forței de muncă, iar în ceea ce privește exercitarea profesiei de avocat în spațiul UE există o serie de reglementări specifice care se impun respectate: Directiva UE 98/5/EC privind serviciile de avocatură, Directiva UE 2006/123/EC privind serviciile și Directiva UE 2005/36/EC privind calificările profesionale.

Toate aceste acte normative permit avocaților din statele membre să ofere servicii juridice transfrontaliere în domeniul dreptului internațional atât în țările de rezidență, cât și în alte țări „gază”, beneficiind, totodată de dreptul de a se recalifica ca avocat pledant în alt stat decât în cel a cărui cetățenie o dețin.

Se impune menționat faptul că legislația română prevede că *unele servicii juridice pot fi exercitate doar de către cetățenii de naționalitate română*: reprezentanță legală în primă instanță și în toate formele de apel și recurs, servicii notariale și servicii de executor judecătoresc. Aceste servicii juridice ar putea intra în viitor sub incidența liberalizării induse de TISA. În prezent avocații din UE pot furniza consiliere juridică în România atât în probleme de drept național, cât și internațional, dar avocații din alte state sunt restricționați atât în ce privește furnizarea de servicii juridice, cât și în ceea ce privește recalificarea.

Figura 1: Sinteză privind reglementările din România în domeniul serviciilor juridice

Sursa: Prelucrare proprie pe baza legislației naționale și a Raportului International Bar Association din 2014 privind comerțul cu servicii juridice.

Actualmente, potrivit statisticilor International Bar Association (IBA, 2014) în România își desfășoară activitatea zece firme de avocatură cu capital străin din următoarele state: Marea Britanie, Grecia, Italia, Germania și SUA. Potrivit reglementărilor naționale², este necesar ca avocații de altă cetățenie decât română să facă dovada calificării lor profesionale. De remarcat este faptul că, până în prezent, România nu și-a asumat angajamente de acces pe piață în cadrul GATT în ceea ce privește libera circulație a persoanelor, cu excepția celor legate de personalul implicat în investiții străine. Deținătorii de altă cetățenie decât cea română pot obține viză de rezidență pe o perioadă de timp limitată, iar avocații care nu provin dintr-un stat membru al UE pot deține drepturi de a oferi servicii de consiliere juridică prin intermediul unei licențe de practică limitată, dar nu au drept de reprezentare legală în instanță. Fiecare barou, în funcție de

² În urma modificărilor aduse Legii nr. 51/1995 prin Legea nr. 225/2004, cadrul juridic în vigoare privind organizarea profesiei de avocat la nivel central s-a modificat, iar actuala structură națională a ordinului profesional al avocaților este Uniunea Națională a Barourilor din România.

jurisdicția în care își desfășoară activitatea, deține o listă a avocaților și a firmelor de avocatură cu capital străin, în lipsa înregistrării oficiale nefiind permisă acordarea de consiliere juridică.

Avocații străini trebuie să susțină un examen de drept (privind legislația română) și un examen de limbă română, organizat de Uniunea Națională a Barourilor din România. Se impune menționat faptul că, deși legislația în vigoare nu le acordă dreptul de reprezentare în instanțele naționale, avocații străini pot pleda în arbitraje internaționale desfășurate în România. Avocații din state membre ale UE pot apărea și în instanțe (nu ca pledanți) dacă sunt însoțiți de un avocat român.

Acestea fiind în prezent reglementările care guvernează furnizarea de servicii juridice în România de către non-rezidenți, putem concluziona că implementarea TISA ar putea avea un impact semnificativ privind deblocarea acestei piețe în ceea ce privește dreptul de a pleda în instanță, în prezent prohibit. Acest aspect s-ar putea dovedi un beneficiu atât pentru furnizorii de servicii juridice, cât și pentru consumatori, în condițiile în care globalizarea a indus noi provocări în ceea ce privește interacțiunea între legislația internă, avocați și alte sisteme de jurisdicție, crescând gradul de dificultate al problemelor juridice pentru care sunt necesare consiliere și reprezentare. România a deținut și continuă să dețină o piață semideschisă a serviciilor juridice, iar creșterea gradului de liberalizare ar putea contribui, așa cum se menționează în unele analize (Chapman *et al.*, 1995) din literatura de specialitate, la crearea unui cadru de reglementare transnațional, cu atât mai necesar, cu cât globalizarea a estompat granițele de interacțiune între dreptul național și cel internațional.

5. Analiza SWOT a impactului TISA pentru sectorul serviciilor juridice

Analizând cele mai importante referințe din literatura de specialitate referitoare la stadiul negocierilor privind TISA și implicațiile privind sectorul serviciilor juridice, putem afirma cu certitudine că transpunerea în practică a conceptului de piață globală liberalizată a serviciilor ar debloca o serie de oportunități, însă, cu toate acestea, o serie de provocări vor necesita noi acțiuni în domeniu (vezi Figura 2).

Figura 2: Implicațiile adoptării TISA pentru sectorul serviciilor juridice

PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE
Pentru sectorul juridic, eliminarea barierelor netarifare, care reprezintă peste 50% din costurile acestui tip de servicii transfrontaliere, ar putea reprezenta o oportunitate de dezvoltare, facilitând internaționalizarea acestui sector.	Țările BRICS ar putea fi dezavantajate cu toate că au un potențial important de creștere economică, deoarece în legislațiile lor sunt incluse cele mai multe bariere tarifare
TISA poate să sporească accesul avocaților și caselor de avocatură la piețe externe, promovând acordarea de asistență juridică și în alte jurisdicții în	Întrucât negocierile TISA se desfășoară în sistem preferențial, momentan beneficiile sunt limitate pentru furnizorii de servicii juridice din țările participante.

afara statului de proveniență.

OPORTUNITĂȚI

TISA reprezintă, într-un context marcat de globalizare, o oportunitate pentru furnizorii de servicii juridice de a oferi consiliere juridică nu doar în țara de rezidență.

Cu toate că țările BRICS nu sunt incluse în prezent în cadrul negocierilor, acestea ar putea fi cointerestate în viitor, fiind recunoscut faptul că ele reprezintă o destinație cheie a exportului de servicii, pe teritoriul lor desfășurându-se activitatea multor companii transnaționale.

Actualmente TISA reprezintă un acord plurilateral între participanții la negocieri, dar obiectivul care poate fi realizat este acela ca, la finalul negocierilor să se atingă o masă critică care să îi permită să devină un acord multilateral în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului, conducând la creșterea ofertelor de muncă și la un nivel ridicat de protecție pentru prestatorii de servicii juridice.

În multe state, practicarea dreptului intern, dar și a celui internațional, este supusă unor reglementări diferite în ceea ce privește licența deplină și licența provizorie de practicare.

AMENINȚĂRI

Doar un număr limitat de țări în curs de dezvoltare participă la negocierile TISA.

Barierile tarifare în calea comerțului cu servicii se ridică la 15% în Canada, 16% în Japonia, 25% în Coreea de Sud, 44% în Turcia și 68% în China, împiedicând multe firme de avocatură transnaționale să obțină un maxim de beneficii de pe urma competitivității lor.

În statele participante la negocieri, există reglementări extrem de diferite atât în ceea ce privește obținerea calificării care să îndreptățească oferirea de servicii juridice, existând niveluri diferite de liberalizare, cât și în ceea ce privește accesul pe piață și limitările impuse de jurisprudența națională.

Sursa: Prelucrare proprie pe baza literaturii de specialitate studiate.

Legat de adoptarea TISA, ca și a unor precedente acorduri de liberalizare în domeniul comerțului (GATT), în unele analize (Paton, 2003) se apreciază că orice astfel de acord reprezintă o provocare pentru suveranitatea internă a statului semnatar. Cu toate acestea, adoptarea acordului ar putea reduce multe dintre dificultățile existente pentru practicarea de servicii de consiliere juridică de către nerezidenți. Aceste dificultăți sunt legate în special de barierele de intrare pe piață, unele prevederi restrictive existente în legislația națională (exemplificate anterior de către analiza noastră în ceea ce privește reglementările în vigoare în România), iar depășirea lor ar facilita tranziția de la abordarea tradiționalistă privind comerțul cu servicii aflată sub incidența conceptului de suveranitate, către abordarea marcată de liberalizare. În opinia noastră, o astfel de evoluție este cu atât mai necesară cu cât creșterea interacțiunilor economice internaționale și globalizarea comerțului internațional cu servicii impun o reducere a barierele de intrare pe piață și a excesului de reglementări naționale în domeniu.

6. Concluzii

Adoptarea TISA, prin facilitarea exportului și importului de servicii, inclusiv juridice, ar putea permite consumatorilor la nivel internațional să aleagă dintr-o piață mai extinsă de servicii. Actualmente, comerțul cu servicii juridice este restricționat în multe țări de existența unor prevederi legate de cetățenie și rezidență (vezi cazul analizat, cel al României). Adoptarea TISA ar presupune eliminarea acestor restricții, dar statele semnatare ar avea totuși posibilitatea stipulării unor reglementări în interes național și de impunere a unor examene de atestare profesională pentru obținerea dreptului de consiliere juridică și reprezentare legală. Prin introducerea sistemului „fly-in-fly-out”, care ar permite avocaților deplasări de 90 de zile pentru consilierea juridică, concomitent cu eliminarea cerințelor legate de rezidență și cetățenie, TISA ar putea contribui semnificativ la o piață transfrontalieră în domeniul serviciilor juridice care ar putea oferi soluții pentru problemele juridice tot mai complexe generate de globalizare. De asemenea, un aspect pozitiv al realizării unei adevărate liberalizări a pieței globale a serviciilor juridice ar putea fi reducerea excesului de reglementare existent actualmente și diminuarea caracterului autarhic al acestei piețe, prin adoptarea unor reglementări care să se adapteze priorităților unui mediu economic global în continuă transformare.

Referințe bibliografice:

- Chapman, Michael J., Tauber, Paul J. (1995). *Liberalizing International Trade in Legal Services: A Proposal for an Annex on Legal Services under the General Agreement on Trade in Services*. Michigan Journal of International Law. Vol 16, accesabil online la adresa: <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=16+Mich.+J.+Int%27+L.+941&srctype=smi&srcid=3B15&key=942c513a7daf57cf1d0ffe499e1b2b5e>
- Flood, John (2015). *Trade in Services Agreement (TISA) and Legal Services*, disponibil online la adresa: <http://www.johnflood.com/blog/2015/06/trade-in-services-agreement-tisa-and-legal-services/>
- Ghibuțiu, Agnes, Ghibuțiu Andra (2014). *Integrating into the Global Economy through Services. The Case of Romania*. The Journal of Global Economics. Volume 6. Issue 2, disponibil online la adresa: <http://www.iem.ro/rem/index.php/REM/article/view/144/173>
- Ghibuțiu, Agnes (2014). *Negotiating a Plurilateral Agreement on Trade in Services*. The Journal of Global Economics. Volume 6. Issue 1, disponibil online la adresa: <http://www.iem.ro/rem/index.php/REM/article/view/129>
- International Bar Association (2014). *IBA Global Regulation and Trade in Legal Services Report*, disponibil online la adresa: www.ibanet.org
- Marchetti, Juan A., Roy, Martin (2013). *The TISA Initiative: An Overview of Market Access Issues*. Staff Working Paper ERSD-2013-11, disponibil online la adresa: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201311_e.pdf
- Moritsch, Stefano (2016). *Research Paper: Liberalization of Trade in Legal Services – FTAs and beyond GATS commitments*, disponibil online la adresa: www.ibanet.org/Document/Default.aspx?
- Parlamentul European (2014). *Statistici cheie privind TISA*, <http://www.europarl.europa.eu/news/ro/news-room/20160204IFG13043/TiSA-recomand%C4%83rile-Parlamentului>

Paton, Paul D. (2003). *Legal Services and the GATS: Norms as Barriers to Trade*, disponibil online în SSRN
<http://ssrn.com/abstract=1262054>

WTO (2005). *Legal services*, disponibil online la adresa:
https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/legal_e/legal_e.htm